

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

Վարդան Վարդապետ Թէքեանը, «Մասիս» շաբաթաթերթին մէջ պաշտպանելու և արդարացնելու կը փորձէ ստապատում Լորէնցոյն եւ իր «Հայոց Եկեղեցին», ԵԱՏԻ անդրադարձութիւններուն դէմ, քրտաբարբառ հայերէնով մը: Եթէ Լորէնցոյն իր անիմաստ ճերբումներով փորձը կ'ընէ ուրանալու Հայ Եկեղեցոյ առաքելականութիւնը եւ ուղղափառ դաւանանքը, Թէքեան Վարդապետը իր Թիթեղեայ հայերէնով եւ հասկացողութեամբ, բարձրօրէն կ'ապացուցէ թէ զուրկ է նախ հայ լեզուի ժառանգութենէն, յետոյ տրամախոհութենէն, բայց մանաւանդ հայութենէն:

Նախ ծիծաղելի միամտութիւն է կարծիւ թէ Լորէնցոյի «Հայոց Եկեղեցին» «գիտական մեթոտով ուսումնասիրութիւն», «բանասիրական կոթող» եւ կամ «հայ ազգին պատիւ բերող գործ» է: Այդ գիրքը սուտի եւ չարութեան խառնարան մըն է լոկ, ապացոյց Լորէնցոյի հոգիի ամայութեան եւ անհայտութեան: Մարդ ուղեղի տեղ մտածամաշկ եւ մարմնի փոխարէն խանձած ոսկրակոյտ մը պէտք է ունեցած ըլլայ, նման գործ մը փսխել կարենալու համար: Ոչ մէկ ատեն Հայ Կաթողիկէ գրող մը չէ եղած այնքան առատ իր հոգիին աղբովը, որքան Լորէնցոյն իր այս ստապատումին մէջ: Վստահ ենք որ Թէքեան Վարդապետը չէ կարդացած Լորէնցոյի գիրքը, այլապէս անկարելի պիտի ըլլար, Նոյնիսկ իրեն համար, ըսել թէ «Կոզեանի գրքին մէջ չկայ ամենեւին կիրք», եւր ամբողջ հատարը այդ ժահրով է լեցուած: Լորէնցոյի հանգուցեայ Որմանեան Սրբազանի եւ Հայ Եկեղեցիի դէմ իր հսկայ նախանձն, գլխ ստուած հաւու մը պէս կը չարաչարուի, առանց մեռնիլ կարենալաւ: Իր ստապատումը գիտական մեթոտ եւ պատմական գործ ըլլալէ աւելի, Հայ Եկեղեցիի դէմ նետուած թուք մըն է, եւ Թէքեան Վարդապետը այդ թուքն է որ կը լզէ, մեղր ըմբռնողի ախորժակով եւ թշուառ մեղսակցութեամբ:

ԵԱՏ իր անդրադարձութիւններուն մէջ փողոց չէ իջած, ինչպէս այնքան անհեթեթօրէն կ'ուզէ ըսել Լորէնցոյի մեղսակիցը, սակայն ստողներու եւ ուրացողներու հետ դէմ առ դէմ գալու եւ անոնց արժանի լեզուով իր խօսքը ըսելու հարկին ներքեւ, անոնց քովէն է անցած: Եթէ այս ցաւալի հանդիպումը մեղք էր նկատուի, իր ըսելիքը չգիտցող ճամարտակներէն, առիկա մեր արգահատանքը կ'աւելցնէ միայն անոնց նկատմամբ, որոնք իրենց աչքին գերանը տեսնելու չափ աչք չունին: ԵԱՏը չի ստեր, չ'ուրանար, չի խեղաթիւրեր պատմութիւնը, մանաւանդ մեր պատմութիւնը, իր բովանդակ սխալներով: Անբաղդատելի այդ յիշատակարանը, որ մեզի կը բերէ մեր սրբերու եւ հերոսներու կարմիր շարանը, որոնք զարերուն գիշերը եւ գալիքին արշալոյսը կրեցին հաւասարապէս իրենց հոգիին խորը: Որոնց ստուերները տակաւին կը մնան թափանցիկ եւ գանկերը ճառագայթներու հնոց, զոր չկրցին մարել կրկնակ բարբառստութիւնները բոլոր ժամանակներու: Ուրոնք բոլորը մեզի կը պատկանին, մեր արիւննէն ու հոգիէն կերտուած, կազմելով մեր էութեան ամենէն խորհրդաւոր պատկերը, տեսիլը, յայտնութիւնը մեր երէկուան եւ վաղուան:

Ահա այս սրտառու լեզուին դէմն է որ կը խիզախէ Լորէնցոյն, նոր Տօնբիշոթի մը բովանդակ արկածախնդրութեամբ անոր դէմ ծօնելով իր փայտէ նիզակը: Իսկ Թէքեան Վարդապետը Սանբոյի դերով այս վրիպած ասպատկութիւնն է որ կ'երզէ, անարուեստ աճալարարութեամբ:

Աւելի կ'արժէ պարզ բայց կենսունակ անցեալ մը՝ որ կայ ու կը մնայ իր քաղցր մշուշին մէջ, քան այն՝ որ իր կարծեցեալ փառքովն ու ժողովութեամբը ամէն օր կը մեռնի իր հպարտութենէն:

ԵԱՏը չի վախնար ճշմարտութենէն, բայց կը ծառանայ անոնց դէմ՝ որոնք ամբարշտօրէն կը յանդգնին կոնկուստի ամենէն նուիրական սրբութիւնները մեր ժողովուրդին, իրենց աղոտ կօշիկներով: Անոնց դէմ, որոնց համար ամէն ինչ մտքի խաղ է եւ պահանջքին յարմարուած խորհելու եւ զգալու կերպ: Անոնց դէմ, որոնք իրենց կազմակերպած պատեհապաշտու-

Թեան հանապազօրեայ կրթանքին մէջ ած-
խացնել կը փորձեն իրենց ներսը, ինչ որ
վեր է ամէն բանէ: Այսպիսիներուն համար
ճշմարտութիւնը ոչ միայն յարաբերական է,
բայց մանաւանդ յաջողութիւններ որսալու
հնարք մը լով: Այդ հնարքին է որ դիմած
է Լորէնցոն, տասնորհինգ տարիներու իր
գործը լոյսին հանելով այնպիսի ատեն մը,
երբ Լիբանանի մէջ Կաթողիկէ համայնքին
Պատրիարք-Կաթողիկոսութեան դուռը կը
բացուէր, որմէ ներս կը կարծէր թէ պիտի
կրնար մտնել, Հայ Եկեղեցւոյ դէմ մրոտած
իր ընդարձակ գրապարտագրին միջոցաւ,
սակայն յաւիտենական է առակին դասը,
ով որ շուրջին ետեւէն կը վազէ, իր բերնին
ոսկորը կորսնցնելու վտանգին կ'ենթարկէ
ինքզինքը:

Ըսինք թէ Քէրէեան Վարդապետը ծա-
խաւեր իր արտայայտութիւններով կասկած
կը ներշնչէ թէ կարդացած ըլլայ Լորէնցոյի
ստապատումը: Իսկ ԵԱՏԻ անդարադարձու-
թիւններուն դէմ իր զառանցանքները ցոյց
կուտան որոշապէս թէ յիշեալը չէ կրցած
հասկնալ ԵԱՏԻ ըսածները, եւ իր մզկոտած
վառօղով լեցուն հրետանին միայն իր ու-
ղեղին պարապութիւնն է որ կը թնդացնէ:
Այլապէս պիտի չըսէր բանին՝ որոնք գո-
յութիւն չունին այդ գորոյկին մէջ:

Հոն չէ ըսուած, օրինակի համար, թէ
այժմու Պապը բռնաւոր է, հոն չէ անար-
գրւած Կաթողիկէ Եկեղեցին, բայց մատնա-
նշուած է անոր ամբարհաւանութիւնը եւ
իրմէ դուրս միւս Եկեղեցիները իրեն հերձ-
ուածող նկատելու հակամտութիւնը: Թէ
Հայ Եկեղեցին, իբր մաս ընդհանուր եկե-
ղեցիի, իրեն հիմնադիր կը ճանչնայ զՅի-
սուս, ի հեռուկա Հռովմէական Եկեղեցիին
որ կ'ընդունի զՊետրոս: Թէ Հայ Եկեղեցիին
հիմնադիր չեն Նոյնպէս առաքելները, ո-
րոնք անոր քարոզիչներն են միայն: Ճշը-
մարիտ Եկեղեցին միակ հիմնադիր մը մի-
այն ունի զՅիսուս Քրիստոս: Հետեւաբար
մենք իբրեւ Եկեղեցի, քրիստոնէական ենք
ըստ հաւատոյ, առաքելական՝ ըստ քարո-
զութեան եւ ըստ աւանդութեան(*):

Աւելին, մեր նոր Եկեղեցուն հակասու-
թիւններ մատնանշել կը յաւակնի ԵԱՏԻ
արտայայտութիւններուն մէջ, յայտարա-
րելով թէ «էջ 24ին մէջ Հայ Եկեղեցին կը
կոչէ Տիեզերական Եկեղեցւոյ անդամ, իսկ
մէկ էջ յետոյ կը մերժէ Տիեզերական եկե-
ղեցւոյ գաղափարն անգամ»: Անոնք որ
ունին ԵԱՏԻ գրքոյկը թող բանան եւ նա-
յին թէ նման բաներ գոյութիւն ունի՞ն:
Ճիշդ է թէ հոն կան շարք մը բացատրու-
թիւններ, Եկեղեցիի յղացքին վերաբերեալ
որոնք վեր մնացած են, ինչպէս կ'երեւի,
խեղճ վարդապետի դժբախտ հոսկանողու-
թիւնէն: Ան ոչ միայն կը շփոթէ ըսուած-
ները, այլ նաեւ երեսները էջ 30ի մէջ բա-
ռւածները էջ 34ի մէջ կը զետեղէ, թող թէ
այս էջերուն նկատմամբ իր ըսել ուզածը
բացարձակապէս կապ չունի հոն ըսուածին
հետ:

Յետոյ գիտնականի հովեր առած, պատ-
մական սխալներ նշել կը փորձէ ԵԱՏԻ հե-
տեւեալ արտայայտութիւններուն մէջ. —
«Պատմական տուեալներ անհրաւական են
փաստելու Պետրոսի Հռոմ երթալը: Առա-
ջին դարուն պատկանող ոչ մէկ յիշատա-
կարան ունի նման արձանագրութիւն մը»:
Ասոր ի պատասխան մեր նոր պատմագէտը
կը յարէ. «Այսօր բովանդակ գիտական աշ-
խարհը համաձայն է ընդունելու մէջ Ս.
Պետրոսի Հռոմ երթալը»: Նկատի չունինք
իր անկարելի նախադասութիւնը, սակայն
շատ ուրախ պիտի ըլլայինք եթէ այս նոր
բանիմացը մեզի բերէր հակափաստներ՝ ըս-
ուածը հերքող, եւ չնօսէր յանուն գիտա-
կան աշխարհի, թող թէ նման աշխարհ մը
իր մտքին մէջ գոյութիւն չունի:

Յետոյ իրեն մեծ պատմաբան կը մերժէ
ընդունիլ թէ «Լատին ցեղերը առհասարակ
Կաթողիկ են, Ունկո-Սաքսոնները՝ Բողո-
քական, իսկ մնացեալները Օրթոտոքս»:
Իբրեւ հակափաստ ըսուածին, մեր պատ-
մագէտը կը յիշէ գերման, սլաւ, ռումէն,
սեւամորթ կաթողիկներու պարագան, ա-
ռանց անդարադառնալու թէ այս մանր բա-
ցառութիւնները օրէնք չեն կազմեր եւ չեն

(*) Արդեօք մեղք եւ հայեցանք է խօսիլ այն
հիմարտութիւններէն, եւ այլապէս այն ամբա-
բիշտները, որոնք թուրքի պէս վարժուած են

կրկնելու քաղկոմուք պատճառաբանութիւններ,
նախապաշարեալ տեսութիւններ, այլընդայնոյ
մեկնութիւններ եւ քմածին եզրակացութիւններ,
առանց զոյգել արժանապատուութեան:

կրնար խախտել ցեղային ընդհանուր նկարագրով պայմանաւոր իրերու ընթացքը: Իր յիշածները Կաթոլիկ եկեղեցւոյ առաքելութեան, մարդոսութեան եւ բռնութեան զոհեր են մեծաւ մասամբ, եւ վերոյիշեալ ընդհանուր սկզբունքին չեն հակասեր: Թէ՛քէեան եղկելին ուրկէ՞ պիտի գիտնայ թէ՛ ազգութիւնը հրաշէկ երկաթի մը պէս դրոշմուած է ամէն անհատի վրայ, որուն համար դժուար է իր վրայէն վերցնել ազգային անջատ տիպարը, կամ ազատել իր ազգային առանձնայատկութիւններէն եւ հոգիի այն ուրոյն կաղապարէն որ յատուկ է իր պատկանած ազգին: Այս սկզբունքը ազգաղաւններուն համար չէ՛ անշուշտ, ոչ ալ իրենց մորթին ու զգեստին հետ իրենց ազգութիւնը փոխողներուն:

Ամենէն ճիշտապէս, Թէ՛քէեան Վարդապետը ժ.ճ. դարուն մէջ կը փոխադրէ ԵԱՏԵՐ, չենք գիտեր իր ո՞ր մեղքին համար, երբ ինքը եւ իրենները Միջին Դարը իրենց կըռնակը առած կը պտտին, նոյնիսկ այսօր, եւ կասկածելի է որ կարենան ազատիլ միջնադարեան մտքի եւ հոգիի կաշկանդումներէն եւ յետահայեաց մտայնութենէն, որքան ատեն որ Կաթոլիկ անունը կը կրեն իրենց վրայ: Ասիկա ամբաստանութիւն չէ, այլ իրականութիւն, եթէ Թէ՛քէեան Վարդապետը իր հոլոված բայց չունեցած գիտութեամբ եւ տարփողած լոյսով նկատի առնել կարենայ մեր ըսածը:

Միւս կողմէ, «Սիոն» իր մասնաւոր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Թէ՛քէեան Վարդապետին, որ ԵԱՏԻՆ կը վերագրէ՛ տրեւելեան վարդապետներու մտայնութիւնը: Այդ արի արանց եւ գիտուն կրօնա-

ւորներուն շատ բան կը պարտի Հայ եկեղեցին, որովհետեւ անոնք, հաւատարիմ իրենց նախնեաց դաւանանքին եւ աւանդութեան, գիտցան ըսել թէ՛ «այս աւանդութեան վրայ հաստատեալ կամք եւ ոչ խտորիմք ի նմանէ ո՛չ յաջ եւ ոչ յահակո», երբ Թէ՛քէեան Վարդապետներու նման խնդրանքներ կը հեռանային իրենց մայրենի եկեղեցիէն եւ ազգութենէն, պնակ մը ոսպնապտուրի հաշուոյն:

Լաւ մտիկ րէ՛ք, Թէ՛քէեան Վարդապետ, ԵԱՏԻ գրքոյկը անխախտ համոզումն է ինչպէս մեր երէկուան այնպէս ալ այսօրուան Հայ եկեղեցիի բոլոր զաւակներուն համար: Այդ գրքոյկին պահանջը այնքան շատ է, որ Սրբոց Յակոբեանց Տպարանը ստիպուած վերստին կը հրատարակէ զայն: Անտարակոյս որ անոր ստեղծած խանդավառութիւնը մէկ կողմէ եւ Լորէնցոյի գրքին ամօթը միւս կողմէ տուն տուած պէտք է ըլլան ձեր «Մասիս»ի փսխութիւն:

Ողմի խայթ, հոգեկան տառապա՞նք, թէ՛ ոչ ճշմարտութեան խթանին դէմ չկարենալ քացեցել սրտմտութիւն. մին կամ միւսը, եւ կամ թերեւս բոլորը միասին մղած են Ձերդ Հայրութիւնը, որ ցաւին տակ ընթացք տաք Ձեր անտարագելի յօգուածին, ըսելու բաներ՝ որոնք անդէպ են, սրբագրել փորձելու իրողութիւններ՝ որոնք մեր հաստատ համոզումը կը կազմեն: Քեզի պիտի բաւէր, սիրելի Վարդապետ, առտուան Սաղմոսը եւ իրիկուան «Համբարձին», անոնցմով թերեւ կարենալիք քիչ մը աւելի համարալնալ, գէթ Լորէնցոյին հասնելու համար: Առայժմ՝ այսքան:

